

УДК 811. 161. 2'28

Г. М. Віняр

**ПОЛОНІЗМИ В ДІАЛЕКТНОМУ МОВЛЕННІ
ОДНІЄЇ З ГОВІРОК ЗАХІДНОГО ПОДІЛЛЯ
(МАТЕРІАЛИ ДО ДІАЛЕКТНОГО СЛОВНИКА)**

Віняр Г. М. Полонізми в діалектному мовленні однієї з говірок Західного Поділля (матеріали до діалектного словника).

У статті подано діалектну лексику однієї з говірок Західного Поділля, що, незважаючи на відсутність прямих контактів з Польщею упродовж останніх 2 століть, відбиває польський вплив, порушується проблема статусу таких діалектизмів у плані походження.

Ключові слова: говірка, діалектизм, діалектна мова, полонізм.

Vinyar H. M. The Polish loan words in a dialectic speech of one of the Eastern Podillya patoises (materials for the dialectic dictionary).

The article gives the dialectic vocabulary of one of the Eastern Podillya patois which despite the absence of direct links with Poland during last two centuries reflects the Polish impact; the problem of such dialecticisms' status in the terms of their origin has been raised in the article.

Key words: patois, dialecticism, dialectic speech, Polish loan words.

Подільський говір, а особливо західноподільські говірки, не належить до детально, а тим більше вичерпно досліджених. У працях Я. В. Закревської значна увага приділена особливостям діалектного словотвору Поділля, вокалізм подільських говірок описав А. М. Залеський. Потребує збирання й систематизації великий лексичний пласт цього діалектного ареалу, оскільки саме подільські діалектизми найменш представлені, на наш погляд, у сучасній літературній мові. Тому лексика однієї з подільських говірок (с. Немиринці Городоцького району Хмельницької області) і стала предметом вивчення у пропонованій статті.

Говірка с. Немиринці належить до подільського говору південно-західного наріччя. Про польський вплив тут можна говорити лише до кінця XVIII ст., тобто до часу розпаду Польщі і переходу цих споконвічно українських земель до Росії. Традиційно громада села поділялася на 2 конфесії: православні («руські») і римо-католики («польські») десь у співвідношенні 4 : 1. У діалектному відношенні ця обставина, принаймні в останній чверті XX ст., не позначалася на мовленні представників обох конфесій – його можна вважати однорідним. Хіба що в мовленні так званих «поляків» спостерігаються польські вкраплення типу *кжиж* (хрест), *набоженьство* (служба Божа), *пацір* (молитва), що сприймаються як конфесійно марковані.

Представлені в статті діалектизми є говірковою нормою в побуті для всіх мешканців села (за винятком приїжджих). Причому пересічні мовці не сприймають їх як полонізми, оскільки не знають польської мови. Найбільше серед зафіксованих діалектизмів іменників: *Без заувів*: з пол. *bez* – бузок; *Церету треба купити* (клейонку): з пол. *cerata* – клейонка (на полотні); *Хату вимастила, навела бляск* (чистоту): з пол. *blask* – блиск, сяйво; *Надворі така хляпанина* (сльота): з пол. *chlapanina* – сльота; *До нас цьоця приїхала* (тітка): з пол. *ciocia* – тітка; *Хруставки треба собаці дати* (хрящі): з пол. *chrząstka* – хрящ; *До такої роботи треба хлопа* (чоловіка): з пол. *chłop* – чоловік, мужчина; *Цьма залетіла на світло* (нічний метелик): з пол. *śma* – нічний метелик; *Диньки будеш дзьобати?* (Гарбузове насіння лузатимеш?): з пол. *dynia* – гарбуз; *То мишача дзьора* (діра): з пол. *dziura* – діра; *Коло дробу тяжко ходити* (свійська птиця): з пол. *drób* – свійська птиця; *То в неї цир такий* (рум'янець): з пол. *cera* – шкіра обличчя, колір обличчя; *Бабця часто варила фляки*: з пол. *flaki* – страва з використанням нутрощів тварин; *Треба в аптеці масці купити*: з пол. *maść* – мазь; *Неси килішки* (скляночки, стаканчики): з пол. *kieliszek* – келих; *Купила хустку з френдзлями* (китицями, бахромою): з пол. *frędzla* – бахрома; *Кавки всю кукурудзу повитягали з землі* (галки): з пол. *kawka* –

галки; *Він вже кавалір* (парубок): з пол. *kawaler* – холостяк, парубок; *Розстели кину* (жакардове покривало): з пол. *kara* – покривало; *Марчиха камізельку пошила* (безрукавку): з пол. *katizelka* – жилетка; *В мене сильний катір* (нежить): з пол. *katar* – нежить; *Лежить хліб кавалками* (шматками); *Не кавальцюй хліб* (не ламай); *Мені навіть кавальчика не лишили* (шматочка): з пол. *kawal* – шматок; *Оливу з фусом не купляй* (олію з осадом): з пол. *oliwa* – оливкова олія; *fusy* – осад; *Молоко налила в фляшку*: з пол. *flaszka* – пляшка; *Пошивки тоді з тафтом були* (мереживо): з пол. *haft* – мережка; *Буде дощ: гаврони кричат* (ворони): з пол. *gawron* – ворона; *Помастила в кухинці* (побілила в кухні): з пол. *kuchenka* – кухонна плита; *Купи ще миделка* (туалетного мила): з пол. *mydelko* – туалетне мило; *Буду начиння мити* (посуд): з пол. *naczynia* – посуд; *Пацьорки на ній, кульчики золоті*: з пол. *raciorki* – чотки; *kolczyki* – сережки; *То добра пательня*: з пол. *patelnia* – сковорідка; *Вже варги накрасила*: з пол. *warga* – губа; *Складай у варству*: з пол. *warstwa* – шар, верства; *Молодуха в вельоні була?* (Наречена у фаті була?) з пол. *welon* – вуаль, фата; *Всьо вбйори купляє*: з пол. *ubior* – одяг; *Пішву з перкалю пошила*: пол. *poszwa* – підодіяльник; *perkal* – ситець; *Почав патики рубати* (дрова): з пол. *ratyk* – патик, палиця; *Окуляри в пуделко поклади*: з пол. *pidelko* – коробка; *Болять рамньона*: з пол. *ramię* – плече; *Як хліба нема, то пляцки печем*: з пол. *plasek* – корж; *Бери тлумак на плечі* (клунок на спину): з пол. *plesu* – спина; *Купила обаринків*: з пол. *obwarzanek* – бублик; *Дай велику лижку і чайну лижечку*: з пол. *łyżka* – ложка; *Її кличут ладити, як яка okazja* (весілля, поминки): з пол. *okazja* – випадок.

Значна частина діалектизмів польського походження є дієсловами, наприклад: *Пальця дуже втяла* (врізала): з пол. *ciąć* – різати, рубати; *Вже зацирувала* (заштопала): з пол. *serować* – штопати; *Хватит вже цукрити!* (підсолоджувати): з пол. *sukrzyć* – посипати цукром; *Не дончи тут* (топчи): з пол. *deptać* – топтати; *Погласкай котеня* (погладь): з пол. *glaskać* – гладити; *Склади так, щоб не горувало* (не вивищувалося): з пол. *gorować* – вивищуватися; *Так вона бідна єньчала!* (стогнала, ойкала): з пол. *jęczeć* – стогнати; *Запарювала чай і обпарила руку*: з пол. *oparzenie* – опік; *parzyć* – заварювати; *парар* – настій; *Він вже й трохи обувся там*: з пол. *obuć się* – призвичаїтися, звикнути; *А полокати не будеш?* з пол. *plukać* – полоскати; *То до нього не тичиться*: з пол. *tuszyć się* – торкатися, стосуватися; *Пішов рибу лапати*: з пол. *łapać* – ловити; *Лигнув як собака муху*: з пол. *łykać, łyknać* – ковтати, ковтнути.

Прикметників серед діалектизмів-полонізмів небагато, наприклад: *На дно кладу бабкове листя* (лавровий лист): з пол. *bobkowy* – лавровий лист; *Вони з нею цьотечні* (двоюрідні): з пол. *cioteczny* – двоюрідний брат; *Хліб печу з разової муки* (темної): з пол. *chleb razowy* – чорний хліб; *Такий грубий, крепкий став* (товстий): з пол. *gruby* – товстий; *крепкі* – товстий,

міцний; *Дуже тембатий хлопець* (грубіян): з пол. *gęba* – губа; *Такий файний, ладний виноград* (гарний): з пол. *fajny* – гарний; *ładny* – гарний.

Серед полонізмів говіркового характеру є поодинокі прислівники: *Зійшло все на ніц* (на ніщо): з пол. *na nic* – на ніщо; *Вона нігди не віддихає* з пол. *nigdy* – ніколи; *Поневчасі кається*: з пол. *poniewczasie* – надто пізно; *Топіру тут був* (щойно): з пол. *dopiero* – щойно; *Йому вже не до їдзенья* (не до їжі): з пол. *jedzenie* – їжа.

Більшість діалектизмів-полонізмів увійшли в загальнонародну українську мову лише з частиною значення, звузивши граматичні характеристики та синтаксичні можливості: *Все, ціхо!* (цить! – вигук): з пол. *ciicho* – тихо (прислівник і вигук).

Деякі полонізми, що позначають негативні явища, функціонують лише в складі лайки: *А на хороби воно мені* (різновид лайки): з пол. *choroba* – хвороба; *От недза!* (лайка): з пол. *nędza* – нужда, вбогість; *От джума!* (різновид лайки): з пол. *dżuma* – чума.

Питання про статус наведених діалектизмів – польські запозичення чи спільнослов'янський спадок – залишається, на наш погляд, відкритим і потребує подальшого зіставного аналізу.

Література

1. Закревська Я. В. Нариси з діалектного словотвору в ареальному аспекті / Я. В. Закревська. – К., 1976.
2. Залеський А. М. Вокалізм південно-західних говорів української мови / А. М. Залеський. – К., 1973.
3. Słownik polsko-rosyjski / pod redakcją M. F. Rozwadowskiej. – Warszawa: Wiedza powszechna, 1961. – 776 s.